

MARCSÁK GERGELY

AZ IGAZSÁG NYELVE

(VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: TÁBORI POSTA)

Aki kicsit is jártas a magyar irodalomtörténetben, biztosan tudja, hol találhatunk hasonlóságot Balassi Bálint, Zrínyi Miklós, Bessenyei György, Fazekas Mihály és Petőfi pályája között. Amellett, hogy korszakalkotó klasszikusok, mindannyian katonák voltak, ráadásul többségük csatában is részt vett, illetve műveiben is megörökítette a harcosok mindennapjait. Vajon fontos-e számunkra, hogy egyes alkotóink részt vettek a katonai hagyományok ápolásában? Annyi biztos, hogy nemcsak az életrajzírók fordítanak erre nagy figyelmet, de a regionális kultúrtörténet is számon tartja nevesebb alkotóink szolgálati helyét. Nemrégiben személyesen láttam, hogy egy kis Hargita megyei faluban, Etéden márványtábla őrzi a községben szolgált Jósika Miklós és Kisfaludy Sándor emlékét. Ilyen mementó hívja fel a kárpátaljai Badalóba látogatók figyelmét is arra, hogy ott állomásozott Gvadányi József. E községben született *Badalai Quartélyozás* című művét S. Benedek András az első kárpátaljai honismereti írásnak tartja,¹ illetve az itt szerzett élmények ihlették *Egy falusi nótáriusnak budai utazása* című elbeszélő költeményét. Korunkra persze változott a hadsereg társadalmi megítélése és maga az irodalom is.

Egyet kell értenünk Kukorelly Endrével abban, hogy „egy igazi »férfi-témától«”² búcsúzhat a magyar szépírás annak a generációnak a megszűnésével, amelynek tagjaira még vonatkozott az előző rendszerek általános sorkötelezettsége. Bárki tanúsíthatja ugyanis, hogy egy-egy férfi családtag leghumorosabb, legszomorúbb, legmaradandóbb nosztalgikus emlékei gyakran a laktanyában töltött évekhez kötődnek. Úgy hiszem, fontos, hogy ezekben az emlékekben, vagy az irodalmi bakatörténetekben ne a Horváth Györgyi által kárhoztatott „katonaviselt, brutalitásokon és nyers erőszakon szocializált férfi”³ ideáljának továbbélését, hanem a speciális életforma diktálta személyiségfejlődést és az elveihez hű embert lássuk egy érzelmszegény világban. Tömörkény István *Öreg regruták* című, a fronton és a hátszországban játszódó történeteket összefoglaló kötetéhez például 1917-ben Móricz Zsigmond írt előszót, amiben a katonalétből és a korszellemből eredő „fi-

nom életmotivumokat” emeli ki, jóllehet, már egy évvel korábban megszületik jellemzően háborúellenes elbeszélése, a *Szegény emberek*.

Ezekből az eltűnőben lévő bakahistóriákból nyújt egy csokorra valót Vári Fábián László *Tábori posta* című önéletrajzi regényének 35 fejezetében, méghozzá olyan mives, átlirizált prózanyelven, aminek különlegességére Csordás László is felhívta a figyelmet a könyvvel foglalkozó tanulmányában. Mint írja: „Ahhoz, hogy árnyalt képet fessen az NDK-ban megtapasztalt katonaeletről, Vári Fábián László sajátos prózanyelvet teremt. Alapja egy kissé régies, patetikus magyar, amit az anyaországtól elszakított és tőle teljesen elzárt Kárpátalján őriztek meg sokáig.”⁴ Az élvezetes, költői képekkel gazdagított nyelvezet nem meglepő, hiszen a szerző főként verseiről ismert, ám az annál inkább, hogy ebbe a prózastílusba milyen szervesen épülnek be a feletteseknek tett jelentések, a velük folytatott párbeszéddek és a műszaki leírások uniformizált, érzelmentes, sztenderd nyelvi megnyilatkozásai.

Az '50-es években született önálló kárpátaljai magyar irodalom nem bővelkedik katonatörténetekben, csupán rendszerváltás előtti, nyilvánvalóan propagandacéllal írott, a szocialista realizmus jegyeit viselő szövegekről beszélhetünk, amik kommunista szemléletű írók tollából származnak. Megemlítendő többek közt Illés Béla *Honfoglalás* című regénye és Lusztig Károly *Mielőtt megvirradt* című kisregénye – mindkét szerző a „felszabadító” vörös hadsereg katonája volt, és mindketten tudósítanak a szovjet megszállásról, a kárpátaljai harcokról. Jellemző, hogy a hadsereg együttműködését a kollektív bűnösség sztálini elvének alkalmazásában, az úgynevezett málenkij robot levezénylésében már elfelejtik megemlíteni. Ez a tragikus erőszakhullám vezetett ahhoz, hogy az egyszerű emberek szemében szovjet katonának lenni később sem volt elismerésre méltó szerep. Ez az ellenérvés a Fábián családban is erősen élt, hiszen a szerző édesapját is deportálták, a szolvai gyűjtőtábor, majd a grúziai Tbiliszi lágerének foglya volt, a meghurcoltatások örök mementójaként pedig arcán egy orosz katonai rézcsat ejtett sebet, miután szökni próbált a szolvai lágerből. Éppen ezért örülhetünk annak, hogy Vári Fábián mégis felismerte – amint a fűlszövegben írja –, „ez a két év sem volt hiábavaló”, hiszen az személyisége és világlátása alakulásának fontos időszaka volt, és megszületett ez a visszaemlékezés.

Hiszen írásműbe kívánczozóan abszurd már az alaphelyzet is: „Mert hogy kerül egy magyar anya fia a szovjet hadseregbe, s ha már egyszer homlokára vette a vörös csillagot, miért pont német földön kell védenie a hazát?” A válasz pedig a kárpátaljai irodalomtörténet egy fontos fejezetét és a polgárjo-

gi harcok kezdetét is érinti: büntetésből. A nemzeti kultúrát fontosnak érző, a pártos irodalom sematizmusát elvető ungvári magyar szakos diákok csoportja 1967-ben megalapította a Forrás Stúdiót, melynek elnöke Zselicki József, szellemi vezére és pártfogója pedig Kovács Vilmos lett, akit irodalomszemlélete és igazságérzete már korábban szembehelyezett a fennálló rendszerrel. A Stúdió tagjainak nézetei és alkotásai, valamint a *Tiszatájban* 1970-ben megjelent Kovács–S. Benedek-tanulmány miatt a szovjet kultúrpolitika helyi felelőse, Balla László több publicisztikában kemény bírálatokat fogalmazott meg az általa vezetett *Kárpáti Igaz Szó* lapjain. Ezeket a rágalmakat Kovács Vilmosék két beadványa követte, amit a felsőbb politikai vezetésnek címeztek. A második, 1972-es beadványról így ír Dupka György: „Az aláírásgyűjtést a Forrás Stúdió tagjai szervezték. Ez a Beadvány még jobban felkavarta az amúgy is puszkaporos légkört, abban ugyanis nemcsak az alkotó értelmiség sérelmeit vetették föl, hanem az intézményes élet, az oktatás, a művelődés problémáit, a sajtó, a könyvkiadás gondját, a nemzetiségi és kollektív jogokat.”⁵ Hát így lett Vári Fábíán Lászlóból „lánctalpas huszár” az Elba völgyében. Forrásosként részt vett az aláírásgyűjtésben, ezért több társával együtt kirúgták az Ungvári Állami Egyetemről. Így került az 1972-től két éven át tartó nyelvi száműzetésbe messze szülőföldjétől és a kulturális élettől.

A mű értelmezői külön kitérnek a regény nyelvi érdekességeire, Ilia Mihály a katonai szakzsargon egyes kifejezéseiről írja: „jellegzetes szószörnyek, a szerző persze küszködik velük...”⁶ Érdekes anyagot találhatunk a szövegben az orosz katonai szleng, vagy az ízes, pajzán, esetleg morbid anekdoták iránt érdeklődők, a bakalét mindennapjainak kifejezéseit teljes természetességgel használja a szerző. A magas katonatárs *fityil* (‘kanóc’) gúnyneve, a merőkanálról (*cserpák*) elnevezett ételosztó konyhai alkalmazott, az atomtöltet (*tyermojágyernájá*) jelzővel ellátott füstszűrő nélküli erős cigaretta, a nápolyi szeletről (*váfli*) *váfljornak* nevezett homoszexuális Bolsakov százados, a leszerelést jelentő *dembel* kifejezés stb. mind hitelesen adja vissza a hadsereg miliójét, ugyanakkor erősítik az elbeszélő nyelvi idegenségérzetét. Nem tudja, hogyan magyarázhatná el Krecsetov hadnagynak a légvédelmi rakétákkal felszerelt harci járműben keletkezett hajtóműhiba okát, és nem érti katonatársa terminusát sem arra vonatkozólag, hogy a motor besült. A vele együtt szolgálók ugyanakkor értetlenül állnak latin betűkkel írt levelei előtt, amiért egyszerűen franciának (*francúz*) becézik. Ez a nyelvi elszigeteltség legalább olyan kemény büntetés Vári Fábíán László számára, mint a katonai szolgálattal járó nehézségek.

Az életmű és a regény tanulmányozója, Papp Endre jó érzékkel mutat rá monográfiájában, hogy „...igazolható értelmezése lehet a *Tábori postának* a bűn és a bűnhődés viszonyrendszerének vizsgálata, mely alapján akár a bűnhődés elbeszélésének is nevezhetnénk a művet.”⁷ Hozzá kell azonban tenni, hogy míg a bűnhődés elbeszélése lehetségesnek tűnik a regény kapcsán már említett kettős nyelvi regiszterrel (bár tudjuk, hogy ez is kétséges az emlékezet szubjektivitása miatt), addig a büntetés miértjének magyarázata már sokkal problematikusabb. „A szovjet hadsereg russzifikáló húsdaráló is volt többek között”⁸ – írja Zelei Miklós. Hogyan is kezdhetne bele saját csöndes igazságának elbeszélésébe a katonatársai számára is azonosíthatatlan nemzetiségű közlegény ebben a „húsdarálóban”, ahol mindenütt Lenin vagy Brezsnjev piros betűs lózungjai harsognak? A legdrámaibb ebben pedig a tény, hogy éppen az elbeszélő-főhős írja ezeket óriási rajzlapokra a Lenin-szobában. Megalapozott lehet a párhuzam a *Tábori posta* és Ottlik Géza *Iskola a határon* című regénye között, hiszen itt valami sokkal többre lenne szükség mások, a parancsokat osztogatók által kisajátított szavaknál; „Nem jók a szavak” – írja Ottlik. A személyes sors elbeszélése lehetetlenné, vagy ami még rosszabb, értelmetlenné válik. Hősiünk két alkalommal is – még szolgálata elején, a berdicsevi tanezredben – megmagyarázhatatlannak érzi eltávolítását az egyetemről, így a kérdésekre előbb egy orosz tisztnek, majd munkácsi magyar katonatársának hazudja, hogy „a sok kurvázás miatt” kellett abbahagynia tanulmányait. Ezen pedig az sem segít, hogy a szintén kárpátaljai magyar Antal Sándor századossal való beszélgetéskor kiöntheti a lelkét, mert benne is a szovjet rendszerre felesküdt hivatásos katonát látja, aki valóban nem képes igazán megérteni őt, csupán óvatosságra inti.

Jó tudni, hogy a megszólalás és az elbeszélés lehetőségeit kereső huszoneves fiatalember végül leszerelt, és az anyanyelvbe vetett töretlen hite a kifejezés legszentebb formájához, a vershez vezette őt. Biztosak lehetünk benne, legszebb költeményeinek sorai sokkal tovább élnek majd közös emlékezetünkben, mint bármelyik korszak hamisan harsogó jelmondata.

JEGYZETEK:

¹ S. Benedek András. Gvadányi a Tiszaháton. In. Napút 1999/9; http://www.napkut.hu/naput_1999/1999_09/060.htm

² Ismeretlen katona (antológia). Szerk.: Kukorelly Endre. – Budapest: Szoba Kiadó, 2008.

³ Horváth Györgyi. Veteránzóna (recenzió), http://magyarnarancs.hu/zene2/veteranzona_-_kukorelly_endre_szerk_ismeretlen_katona_irok_katonatortenetei_konyv-68507

⁴ Csordás László. Katonának lenni idegenben. In. Hítel 2012/3. – 120. o.

⁵ Dupka György. Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2017 – 156. o.

⁶ Ilia Mihály. Könyvek az asztalon. V.F.L.: Tábori posta, <http://www.barkaonline.hu/ilia-mihaly-rovata/2042-vari-fabian-laszlo-koeteterl>

⁷ Papp Endre. Vári Fábán László (monográfia) – Magyar Művészeti Akadémia, 2016 – 190. o.

⁸ Zelei Miklós. V.F.L.: Tábori posta, <http://www.kortarsonline.hu/archivum/2012/04/vari-fabian-laszlo-tabori-posta.html>

